

SKOLEN OG FRITIDSLIVET

Indledende bemærkninger

Selv om børnenes fritid og deres beskæftigelsesmuligheder i fritiden ikke kan siges at falde direkte ind under skolens arbejdsområde, findes der dog her så mange tilknytningspunkter, at læseplansudvalget har fundet det hensigtsmæssigt at medtage et afsnit om dette område, der i fremtiden utvivlsomt vil få en stadig større betydning for børnenes udvikling.

De forøgede krav til børns og unges udannelse vil i den kommende tid begrænse børnenes fritid trods nedsat timetal i skolen, og de muligheder, som især bybørnene har for en god udnyttelse af fritiden, gør det bydende nødvendigt for skolen at

have opmærksomheden henvendt på dette spørgsmål.

I en rapport fra den internationale lærersammenslutning IFTA*) hedder det:

»Det er i dag lige så nødvendigt for os at beskæftige os med problemer omkring børns og unges fritid, som det for hundrede år siden var nødvendigt at arbejde for at få indført undervisningspligt for alle børn.

Det er ikke blot et spørgsmål om at hjælpe børn fra dårligt stillede hjem, men problemet vedrører børn fra alle samfundslag. Sund fritidsbeskæftigelse appellerer til det bedste i børnene og kan få den største betydning for deres legemlige, kulturelle og sociale udvikling«.

Samfundets indsats

De bolig- og levevilkår, der især i storbyerne bydes mange børn i dag, hvor deres initiativ og virkelyst ofte hæmmes af forbud og begrænsning, gør, at hele problemet vedrørende børns fritid og fritidsbeskæftigelse bliver et spørgsmål af stor social-pædagogisk betydning. Fra samfundets side har man i de senere år klart erkendt problemets betydning, selv om man må indrømme, at det, der hidtil er gjort for at forbedre børnenes beskæftigelsesmuligheder i fritiden, langtfra er nok.

Her i landet findes i det væsentlige 4 former for egentlig offentlig omsorg for børns fritid (børneorganisationerne og skolens muligheder behandles særskilt).

Fritidshjem er daghjem for børn i den undervisningspligtige alder. Man har i fritidshjemmene en god mulighed for at beskæftige børnene uden for skoletiden. Børnene modtages som regel 1 time før skoletidens begyndelse og kan være på fritidshjemmet om eftermiddagen efter skoletidens ophør. På fritidshjemmet er der talrige beskæftigelses- og legemuligheder. Der er adgang til forskellige materialer som ler og farver, og der er mulighed for mange slags håndarbejde, som interesserer børn.

*) In and Out of School Activities for Children and Adolescents. Report presented at the 21st IFTA Conference July 1952.

Et vigtigt lokale i fritidshjemmet er værkstedet, hvor både piger og drenge kan arbejde med metal og træ.

Fritidshjemmet som social-pædagogisk institution har endnu ikke fundet sin endelige form, bl. a. er det et uafklaret spørgsmål, hvorvidt disse hjem bør have lokaler i nær tilknytning til skolerne, eller om de bør etableres i helt selvstændige bygninger, evt. i form af særlige børnegårde med fritidshjem, fritidsklub, børnehave og vuggestue.

Fritidsklubber for unge findes mange steder. Fritidsklubberne har i reglen åbent om aftenen, hvor der er lejlighed til kammeratligt samvær, bordtennis, hobbyarbejde og anden form for friere beskæftigelse. Der findes også enkelte fritidsklubber for skolebørn, flere steder organiseret i samarbejde med skolernes fritidsvirksomhed.

Børnebibliotekerne har adskillige steder foruden den egentlige læsestue- og udlånsvirksomhed en art fritidshjem, hvor der er oplæsning for de mindre børn (eventyrlæsning) og mulighed for dramatisk arbejde for

de større børn. Flere børnebiblioteker har deres egen scene til børnekomedier.

Offentlige legepladser findes i de fleste større byer. Nogle af dem er små og ikke særlig hensigtsmæssigt indrettet, medens andre er udstyret med legeredskaber, rulle-skøjtebane, soppebassin og græsplæne til teltslagning og boldspil. Mange legepladser er anlagt i parker eller på grønne arealer.

Ved en del legepladser er ansat legepladslærere, som har tilsyn med børnene, og som hjælper dem med deres lege.

En særlig form for legeplads med gode legemuligheder er den såkaldte skrammellegeplads, hvor det meste legemateriel er gamle mursten, brædder, pakkasser og værktøj. Børnene kan her bygge huler, tårne og udføre andre større arbejder i fællesskab. Den første skrammellegeplads blev anlagt i Emdrup i København, og der er senere bygget tilsvarende legepladser andre steder i Danmark og enkelte steder i udlandet. Disse legepladser giver gode muligheder for udvikling af børnenes fantasi gennem det skabende arbejde, og de forskellige projekter lærer dem at planlægge og at samarbejde.

Feriebeskæftigelse

En særlig form for fritidsbeskæftigelse, hvor skolen og lærerne i en række år har ydet en stor indsats, er det arbejde, der gøres for børnene i sommerferien.

Arbejdet med at få københavnske skolebørn på landet i sommerferien går helt tilbage til 1899 under den store lockout. Arbejdet er senere videreført og samtidig udvidet, sådan at også de fleste større provinsbyer sender ferie børn på landet eller på feriekoloni.

Feriekoloniarbejdet begyndte ligeledes i de store byer, men de fleste provinskolevæsener har nu også egne feriekolonier. Det er et spørgsmål, om tiden ikke er inde til, at også skolerne i landkommunerne tager dette arbejde op. Langt fra alle børn på landet

lever under gode ernæringsmæssige og hygiejniske forhold, og samværet med kammerater i det muntre liv på en feriekoloni med leg ved skov og strand vil have lige så stor opdragende betydning for et barn fra et landbohjem som for et bybarn.

Feriekolonierne drives ofte af lærerforeningerne for midler, der fremskaffes ved basarer, skolekomedier og bortlodninger. Koloniernes eventuelle underskud dækkes i almindelighed af kommunerne.

For de børn, der ikke kommer ud i ferien, gøres der mange steder et stort arbejde. Der arrangeres små ture, eller lærere er til stede på sportspladser og badeanstalter for at undervise børnene og føre tilsyn.

Børneorganisationernes indsats

Mange steder både i by og på land gør foreninger et stort arbejde for at beskæftige børnene og de unge i deres fritid. Det sker f. eks. gennem landsomfattende organisationer som spejderbevægelsen, Frivilligt

Drenge-Forbund (FDF), De Unge Idræts Landsorganisation (DUI), KFUM, KFUK og De folkekirkelige Søndagsskoler samt gennem et utal af lokale ungdoms- og sportsforeninger.

Skolens indsats

Selv om der fra flere sider gøres et betydeligt arbejde for at give børn og unge muligheder for en god udnyttelse af deres fritid, må det erkendes, at skolen her har en særlig opgave.

Trods indsatsen fra ungdomsforeninger og fritidshjem er der stadig mangel på lokaler og muligheder for en sund fritidsbeskæftigelse hele året rundt. I tilknytning hertil ønsker udvalget at henlede opmærksomheden på, at skolernes lokaler og sportspladser ofte ikke benyttes om eftermiddagen, og at det blandt en skoles lærerkæfter tit vil være muligt at finde både velegnede og interesserede ledere til et fritidsarbejde.

Fritidsvirksomhed på skolerne findes nu ved en del skolevæsenere, men læseplansudvalget er af den opfattelse, at det vil være af største betydning, om dette arbejde kunne udvides til at omfatte et langt større antal af landets skoler.

I enkelte byer har der været fritidsbeskæftigelse for børnene på skolerne igennem flere år. På disse steder er fritidsarbejde i den grad indarbejdet i skolevæsenets struktur, at det af børnene føles som noget ganske selvfølgeligt, at skolen er åben om eftermiddagen, og at de er velkomne til at dyrke fritidsinteresser i skolens faglokaler og under lærernes vejledning. Børnene har i meget stort tal taget imod skolernes tilbud og er bl. a. blevet beskæftiget inden for flg. fagområder: Bogbinding, dramatik, fotoarbejde, fritidsklub (eftermiddag og aften), gymnastik, hobbyklub, husgerning for drenge, husgerning for piger, håndarbejde,

idræt, keramik, kjolesyning, lersløjde, maskinskrivning, metalsløjde, modelflyvning, regnestokkens brug, sang og musik, småsløjde, svømning, tegning, træsløjde, skolehave.

Kommunerne kan gennem Socialministeriet få et vist tilskud til oprettelse af fritidsvirksomhed.

Læseplansudvalget finder, at spørgsmålet om omfanget af statens tilskud til udgifterne i forbindelse med børns fritidsbeskæftigelse samt om, gennem hvilket ministerium statstilskuddet skal ydes, bør tages op til overvejelse. (I henhold til lov af 11. juni 1960 om ungdomsskoler og aftenskoler m. v. vil der gennem Undervisningsministeriet kunne ydes tilskud til fritidsarrangementer for ungdomsskolens elever og åbne klubber).

Det er udvalgets principielle opfattelse, at beskæftigelsen af skoleelever i deres fritid ikke alene bør vurderes ud fra sociale synsvinkler, men også må ses i belysning af de pædagogiske værdier, fritidsvirksomheden kan indebære.

Det drejer sig ikke blot om at beskæftige børnene i deres fritid, men i lige så høj grad om at vække børnenes interesse for den gode, aktive udnyttelse af fritiden. Fremover vil fritiden for alle voksne få større og større betydning, eftersom arbejdstiden indskrænkes. Det er derfor af stor værdi, at børnene får lejlighed til at bruge deres fritid på en god måde, så de indøver gode vaner, får positive interesser og bliver i stand til at udnytte fritiden fornuftigt. Men det er på den anden side vigtigt, at skoler-

nes fritidsvirksomhed bliver et tilbud, som børnene frivilligt kan tage stilling til, for »når fritiden organiseres, ophører den ofte med at være fritid«, som en engelsk pædagog engang har anført.

Et andet forhold kan nævnes. Fagtrængslen i skolen er nu så stor, at der er mange områder, som skolen gerne satte på skemaet, men som det er meget vanskeligt at skaffe plads til i det daglige skolearbejde, når skolelovens krav skal opfyldes. En hel del af de både nyttige og interessante fag kan børnene få tilbudt som frivillig undervisning i fritiden. Skolernes fritidsvirksomhed vil på denne måde kunne supplere skolens bestræbelser for at dygtiggøre børnene. Meget af undervisningen på de frivillige hold vil blive gruppeundervisning, hvor det vil være naturligt for børnene at samarbejde om opgaverne i små hold. Denne »træning«

i samarbejde vil være nyttig på en mængde områder.

Da skolernes fritidsbeskæftigelse er et tilbud til eleverne, får børnene her lejlighed til at træffe et valg og til nærmere at erfare konsekvenserne af valget. De nye undervisningsplaner indfører for de større børn flere valgfri fag, og det kan derfor være af stor værdi, at børnene, før de når 8.-9. klasse, har prøvet at vælge blandt en række fagmuligheder.

De erfaringer, som barnet samler ved frivilligt at vælge fritidsbeskæftigelse, kan blive til en nyttig viden for det senere i livet.

Endelig kan det interessefællesskab, hvorunder elever og lærere tilbringer en del af deres fritid, vise sig at virke fornyende på elevernes indstilling til skolen og stimulerende på deres indstilling til det almindelige skolearbejde.

Legemsøvelser som fritidsvirksomhed i skolen

På baggrund af den betydning, man må tillægge den fysiske træning, kan det anbefales, at skolerne arrangerer frivillig træning i legemsøvelser (gymnastik, boldspil, atletik og svømning) i et sådant omfang, at alle elever (eller evt. først fra 4. årgang) mindst én gang om ugen får lejlighed til at træne under friere former. Holdene bør ikke være større, end at en effektiv træning kan gennemføres. Timerne må ligge uden for den normale skoletid og kan arrangeres for kortere eller længere perioder, men bør fortrinsvis gennemføres for hele skoleåret.

Ud over den legemlige træning rummer legemsøvelser som fritidsvirksomhed mange muligheder for at give eleverne gode oplevelser i kammeraters kreds og styrke fællesskabsfølelsen inden for skolen gennem idrætsstævner, opvisninger o. l.

Denne aktivitet kan også stimulere eleverne til at dyrke gode fritidsinteresser efter endt skolegang. I denne forbindelse bemærkes, at da ikke alle vil få mulighed for at dyrke en holdidræt senere i livet, bør muligheder for indførelse af tomands-idrætter (f. eks. badminton) overvejes.

Musikalsk fritidsaktivitet

I de senere år er den musikalske fritidsaktivitet blevet en stadig mere omfattende og betydningsfuld faktor i skolernes opdragende arbejde. Heri indgår bl. a. følgende former: Musikalsk børnehave, sang, spil og bevægelse, gruppearbejde med forskellige arter af småinstrumenter, egentlig in-

strumentalundervisning (fortrinsvis med henblik på sammenspil) samt orkesterinstruktion.

Endvidere har man mange steder arbejdet med små vokalensembler, som i forbindelse med skolens klasseundervisning danner basis for frivillig korsang.

Undervisningen er organiseret vidt forskelligt, og man må nu imødesee, at de indvundne erfaringer samles. Herunder vil en debat om ledelse og organisation samt spørgsmålet om en passende arbejdsdeling mellem skolens lærere og statsprøvede musikpædagoger blive et hovedpunkt.

Det bør i denne forbindelse oplyses, at Undervisningsministeriets musikkommission, hvis opgave bl. a. går ud på at kort-

lægge musikopdragelsen og foreslå forbedringer, har behandlet disse emner.

Erfaringen viser, at den musikalske fritidsaktivitet har rige muligheder for at fængsle et endog meget stort antal børn, og at en kollektiv beskæftigelse med musik i hjem og skole ikke blot har en mærkbar positiv betydning for barnets psyke og hele udvikling, men tillige for dets sociale indstilling.

Formning som fritidsbeskæftigelse

Mange børn vælger spontant formningsaktiviteterne som deres fritidsbeskæftigelse, men en almindelig bolig sætter snævre grænser for udfoldelsen, der derfor oftest indskrænkes til lidt tegning og maling ved det fælles familiebord. De mange muligheder, som byder sig med mere pladskrævende og tilsmudsende materialer som ler, papmaché, metal, ben, træ osv., kan ikke udnyttes hjemme, ligesom givende langtidsp projekter med f. eks. staffelmaleri, dekorationsmaling og figurformning, keramisk formning etc. slet ikke kan gennemføres hjemme - selv under så gode forhold, som mange moderne ejendomme tilbyder lejerne med de fælles hobbykældre.

Skolens tegnesal vil derimod være det rette formningsværksted for kvarterets interesserede ungdom. Her er normalt god plads, også skabs- og depotplads til de mest forskelligartede materialer og igangværende arbejder. Her er tillige mulighed for, at de unge kan have den teknisk viderekomne voksne ved hånden, hvilket er en betingelse for, at det fritidsarbejde, der er heldigt påbegyndt, også gennemføres til et heldigt slutresultat. Hvor det gælder om at koordinere formningsaktiviteter og andre fritidsaktiviteter, f. eks. dramatik, musik, håndarbejde o. l., er den voksne værkstedsleder en helt nødvendig hjælp for fritidsformningen.

Hvor en veluddannet formningslærer lader sig inddrage i arbejdet, er der næsten ingen grænser for, hvad ungdommens fritidsformning kan omfatte af udviklende sysler og føre til af opdragende nye interesser. Dørene kan bl. a. lidt efter lidt åbnes for interessen for kunsthåndværk, kunstindustri og billedkunst.

Det vil kun afhænge af intensiteten i arbejdet, af gruppernes sammensætning samt af værkstedslederens orientering, smag og pædagogiske talent, om arbejdet skal forblive tidsfordriv, eller om fritidsformning skal blive »kulturbevidsthedens »learning by doing« og værkstedet den æstetiske følsomheds drivhus«.

At give forslag vedrørende formningsaktiviteter vil være overflødig i dag, hvor der kan henvises til et helt bibliotek af hobbybøger, tekniske håndbøger og kunstbøger.

Hvad der behøves, er især adgang til egnede værksteder, opmuntring til at gå i dybden med den aktivitet, man ønsker at dyrke, samt taktfuld undervisning undervejs, altså beskæftigelse i forlængelse af den formningsundervisning, som skolen allerede giver, men på bedre betingelser i fritidsskolen, hvor der både vil være mere tid og hos eleven formentlig også mere interesse for arbejdet.

Børns fritidsbeskæftigelse i skolernes sløjdlokaler

Skolen bør se det som en nærliggende opgave at give børnene lejlighed til at tilbringe en del af deres fritid i sløjdlokalet. Der ved kan eleverne - i veludstyrede og kendte omgivelser - udnytte de erfaringer og kundskaber, de har tilegnet sig gennem den egentlige sløjdundervisning, og samtidig i praksis direkte erkende nytten af de tilegnede færdigheder.

Gennem en friere arbejdsform, som naturligtvis må blive karakteristisk for fritidsarbejde, vil det i højere grad blive muligt at imødekomme elevernes individuelle ønsker og behov og at give arbejdet det hobbypræg, som man af praktiske og pædagogiske grunde er afskåret fra i normalundervisningen.

Med de erfaringer, der allerede er gjort bl. a. på de hobbykursus, som har været afholdt for lærere, der skal arbejde med børn og unge i fritiden, er der gode betingelser for at beskæftige eleverne inden for en emnekrede, som bygger på normalundervisningen, når det gælder brug af værktøj, men som med hensyn til materialer og modeller ikke på nogen måde griber generende ind i den rationelt og pædagogisk tilrettelagte sløjdundervisning. Hobbyarbejdet bliver således anvendt sløjd; det bliver et supplement til sløjdundervisningen, ikke en gentagelse deraf.

Det vil således være muligt af forskelligartede materialer at fremstille en mængde genstande, navnlig småting, som kan tjene både til nytte og pynt. Inddelt efter de anvendte materialer kan eksempelvis nævnes arbejder i:

Ben og horn: Skafter til bestik kombineret med færdige laffer i rustfrit stål. Ben- og hornsmykker med pålmede nåle.

Hårde »ædle« træsarter: Emner som ovenfor evt. kombineret med indlæg af ben, sølv, nysølv eller perlemor. Dekupørarbejde.

Tin, kobber, sølv eller nysølv. Ciselerede smykker fremstillet ved hjælp af selvlavede punsler og stempler med

påloddede nåle eller øjer. Fingerringe. Bambus: Pynte- og brugsting som f. eks. salt- og peberbøsser, evt. kombineret med andre træsorter eller horn.

Emalje på kobber: Smykker, askebægre og andre småting.

Rav: Diverse klassiske smykker.

Keramik: Fremstilling af brugs- og pyntegenstande i dekoreret, glaseret og brændt lertøj.

Plast og andre kunststoffer *kan* anvendes, men bør stort set undgås, da der er tale om forholdsvis dyre materialer, som vil kunne virke billige; det skal dog ikke benægtes, at disse stoffer, udnyttet med kritisk smag, rummer visse muligheder.

Et stort område, som også kan dyrkes med udbytte, er modelbygning af enhver art såsom bygning af enkelte dele og tilbehør til modeljernbaner, modelfly og -skibe m. v.

Indbinding af bøger vil tillige med stor fordel kunne tages op som emne.

Hvor forholdene tillader det, og hvor betingelserne er til stede, kan større opgaver som bygning af optimistjoller med stort udbytte tages op, eller man kan lade eleverne udføre småmøbler til eget værelse.

På grund af arbejdets socialpædagogiske betydning bør standardmaterialer i rimeligt omfang stilles gratis til rådighed for eleverne. Udgifter til færdige byggesæt til modelbygning, motorer og evt. byggesæt til optimistjoller bør dog betales af de pågældende elever.

Antallet af timer, som afsættes til fritidsarbejde, er uafhængigt af det timetal, der er tillagt den normale sløjdundervisning, og må ikke føre til en afkortning af dette timetal.

Deltagelse i det af skolen arrangerede fritidsarbejde er frivillig; men tilmeldelse bør være bindende for mindst et halvt år ad gangen regnet fra skoleårets begyndelse til juleferien og fra juleferien til skoleårets afslutning.